

Posudek diplomové práce Bc. Anny Moudré
Pojmové schéma CESTA v českém znakovém jazyce

Kognitivnělingvistických prací zaměřených na český znakový jazyk máme už několik, tato se však poprvé orientuje na problematiku pojmových, resp. představových schémat. Ta jsou někdy nazývána i schémata předpojmovými a podle M. Johnsona a jiných vyrůstají z tělesné a prostorové zkušenosti, stojí v základech lidské kognice, uplatňují se univerzálně a jejich projevy lze nalézt v každém jazyce. Ověřit jejich výskyt a uplatnění v jazycích znakových je tedy zajímavou výzvou. Autorka předkládané diplomové práce se v tomto směru rozhodla věnovat schématu CESTA, zkoumanému již dříve se zřetelem k češtině, a pokusila se objevit, zda a jak se toto schéma projevuje v ČZJ. Je třeba hned v úvodu říci, že jde o úkol (zejména metodologicky) velmi náročný, ale diplomantčino dlouhodobé úsilí nakonec, i když práce jistě není dokonalá, přineslo pozoruhodné plody.

První část práce (kapitoly 1, 2 a 3) svědčí o tom, že se diplomantka dobře seznámila se základní literaturou k tématu – zejm. s pracemi G. Lakoffa a M. Johnsona a jejich českými výklady, s výzkumem L. Saicové Římalové a hlavně – jejímu úkolu bližší – V. Čurdové. Podstatnější však pro ni byly kognitivnělingvistické práce orientované na metaforu ve znakových jazycích, především výklad S. Taubové o zdvojeném, ikonicko-metaforickém mapování. Nejužší pak vycházela ze studií Lucie Šůchové o metafoře v ČZJ, na něž explicitně navazuje. Diplomantka sleduje linii výkladu vcelku logicky a vybírá pro kontextualizaci svého výzkumu podstatné části, avšak její vlastní text je pojat dosti minimalisticky, bez nadhledu a vlastního komentujícího a sjednocujícího propojení. Většinou se příliš drží původního textu – patrné je to např. u statí L. Šůchové, z nichž přebírá (ovšemže s řádnými odkazy) celé pasáže včetně příkladů (např. s. 27). Měla bych také výhrady k některým zjednodušujícím či nepřesným formulacím – viz dále. To se týká i některých míst v subkapitole o sémantice výrazu *cesta* v češtině. Zde by bylo ideální pojednat i o celém lexikálně-sémantickém poli spojeném s cestou (jehož bohatost je zde jen naznačena); to už by však zřejmě vydalo na samostatnou diplomovou práci.

Když se na s. 40 uvádějí příklady k českým vyjádřením, na jejichž základě lze interpretovat metaforu LÁSKA JE CESTA, asi bych mezi nimi neuváděla frazém *najít si cestu k někomu* a snad ani vyjádření převzatá z překladu Lakoffa a Johnsona o křižovatce či ztroskotání vztahu mi nepřipadají jako vhodný příklad, zvláště když autorka pracuje i v ČZJ se znaky, jež mají paralelu v češtině – CHODIT SPOLU či ROZEJÍT SE. (Křižovatky, ztroskotání apod. představují už metaforické extenze, jež by bylo potřeba vyložit samostatně.)

Jádrem práce jsou však 4. a 5. kapitola, kde diplomantka představuje svůj výzkum a jeho výsledky (ty pak ovšem sympaticky pregnantně v 6. kapitole – Shrnutí). Popisuje metodu svého objevování znaků, v nichž se realizuje schéma CESTA, a detailně a s pečlivostí každý znak analyzuje a interpretuje se zřetelem k ikonickému a metaforickému mapování.

Ve zkoumaném vzorku znaků – velmi rozumně excerpovaném z kolektivně zpracované *Multimediální cvičebnice pro kurz český znakový jazyk* (2011) – odlišuje diplomantka dva okruhy: jeden představují znaky pocházející z odborných výkladů (v tom

mohou být další zjištění paralelní k výzkumu V. Čurdové o schématu CESTA v českých odborných textech), druhý pak znaky z každodenní komunikace českých Neslyšících. Metafory z toho a onoho okruhu textů vyvozené pak diplomantka interpretuje odděleně, až v závěrečném shrnutí uvádí všechny metafory najednou (sedm znaků se také opakuje v obou okruzích). Ráda bych se diplomantky zeptala, zda by nyní, s odstupem od výzkumu pokládala za vhodnější zkoumat všechny metafory dohromady, či zda mělo toto oddělení nějaký smysl i se zřetelem k výsledkům, k nimž nakonec dospěla? A vůbec: co by diplomantka nyní případně udělala jinak, kdyby s výzkumem začínala? Příp. též: jak by v této fázi mohl její výzkum pokračovat (materiálově, metodologicky apod.)?

Za velmi zajímavý výsledek práce lze považovat interpretaci vybraných znaků, v nichž se realizuje schéma CESTA, a to jednak z hlediska jejich sémantiky (jak autorka píše, „onomaziologicky“), jednak – to je snad ještě zajímavější – z hlediska jejich fonologické struktury („sémaziologicky“). Ta je dána konfigurací (některých ze) čtyř ikonických prvků odvozených ze znaku CESTA, jak diplomantka přesvědčivě dokládá. Bere přitom ohled na znaky v tomto ohledu „centrální“ a „periferní“ (s ohledem na větší či menší počet parametrů znaku odvozených od znaku CESTA) – ukazuje též jakýsi algoritmus zjišťování příslušnosti daného znaku do okruhu realizujícího schéma CESTA. Naznačuje pak možnosti dalšího výzkumu pojmových schémat i jeho dalšího využití (např. v didaktice znakových jazyků). Je třeba říci, že vlastní výzkum a výkladové partie jsou na mnohem lepší úrovni než předcházející „teoretické“ partie. Náročné téma tedy diplomantka nakonec úspěšně zvládla, a to díky svému dlouhodobému pracovnímu nasazení i nadšení.

Výhrady, příp. dotazy či poznámky k práci – alespoň některé:

1/ Nevím, zda by nebylo vhodnější přeložit název základního modelu S. Taubové spíše než „analogicky konstruovaný model“ jako „model analogického konstruování“ (s. 17, s. 43). Jde totiž o model, který znázorňuje, tj. jak se určitá podoba objektu přenáší – analogicky – do podoby znaku (tj. parametrů – tvaru, pohybu ...); vztah analogie tu souvisí s ikoničností – ikon je konstruován analogicky vzhledem k reálnému denotátu. Myslím, že tu klíčový model S. Taubové není pro nezúčastněného čtenáře zcela adekvátně vysvětlen.

2/ Za ne zcela výstižné pokládám pojmenování metafory KOMUNIKACE O JAZYCE JE CESTA (tato metafora se podle diplomantky realizuje ve znacích KONEC, LINEÁRNĚ, SIMULTÁNNĚ) – s. 65, jde tu podle mě spíše o výrazy vztahující se ke způsobu realizace jazykového projevu (který má parametry cesty), nikoli ke způsobu reference o něm. Možná je tu však k dispozici příliš málo znaků, než aby bylo možné tuto kategorii dobře uchopit.

3/ K pozn. 55 na s. 46 – myslím, že otázka orality znakového jazyka (podle W. Onga) zde nebyla dobře pochopena – oralita se zde směšuje s pouhou možností znaky (sekundárně, pro účely popisu) zaznamenat.

4/ Na s. 31 se píše, že „paralelou k znaku CHODIT SPOLU“ jsou určitá česká vyjádření; mezi nimi jsou nedopatřením uvedena i tato: *rozejít se, jít si každý svou cestou*.

Konečné redakci textu věnovala diplomantka náležitou pozornost. Pravopisné či literární nedostatky jsou minimální, ani interpunkční chyby nepřesahují snesitelnou míru. Text je pečlivě graficky zpracován a doplněn patřičnou dokumentací v přílohách tištěných i elektronických (srov. vložené CD). Hodnotu práce však zbytečně snižuje nepěkně vyvedený seznam literatury, kde zůstala slitá slova bez mezer i další nedostatky (nejednotné uvádění ISBN, drobné chyby různého charakteru).

Přes naznačená problematická místa – zejména v partiích k teoretickému ukotvení tématu – představuje diplomová práce Bc. Anny Moudré zajímavou aplikaci kognitivnělingvistické metodologie na český znakový jazyk. Díky otázkám, které pokládá, i díky naznačenému směru výzkumu se může stát inspirací pro další studium způsobů, jakými se pojmová schémata realizují ve znakových jazycích. Výsledky výzkumu by bylo dobré ve zkrácené a zhuštěné podobě publikovat.

Práce Bc. Anny Moudré splňuje požadavky kladené na diplomové práce a mohu ji doporučit k magisterské obhajobě. Navrhovaná známka: výborně až velmi dobře, podle průběhu obhajoby.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Ústav jazyků a komunikace Neslyšících
FF UK Praha

V Praze 30. ledna 2016